

Deliberationes tudományos folyóirat
17. évfolyam 1. szám 2024/1, 65–74. oldal
Kézirat beérkezése: 2024.05.24.
Kézirat befogadása: 2024.10.28.
DOI: 10.54230/Delib.2024.1.65

Deliberationes Scientific Journal
Vol.17; Ed.No. 1/2024, pages: 65–74
Paper submitted: 24th May 2024
Paper accepted: 28th October 2024
DOI: 10.54230/Delib.2024.1.65

MASZTÉMA – ISTEN IGAZSÁGOSSÁGA IRGALOM NÉLKÜL

Kabai Sára Réka

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Hittudományi Kar

Absztrakt

A Bibliából jól ismert a Sátán, mint kísértő alakja, aki legtöbbször, mint vádló jelenik meg az Úr színe előtt, ennek tipikus példája a bibliai Jób története. A parabiblikus irodalom és a zsidó hagyomány ezt a gondolatot tovább vitte a Második Templom időszakában, amikor elkezdte a mennyei lények névvel és különböző funkcióval történő ellátását, illetve a jó és a rossz angyalok megkülönböztetését. Ezen időszak szövegeiben jelenik meg Masztéma Herceg, aki a Sátánhoz nagyon hasonló karaktervonásokat mutat, míg ezzel párhuzamosan ezekben az iratokban a Sátánnal nem is találkozunk.

Jelen tanulmány azt vizsgálja, mennyiben feleltethető meg egymásnak a két figura, milyen szemantikai kapcsolat van köztük, megvizsgálva neveiket, azok radikálisait, jelentéseit, továbbá kettejük feladatkörét, szerepét és elhelyezkedését a mennyei udvartartásban és hierarchiában. A vizsgálat fókuszpontja a címben is jelzett igazság és irgalom kapcsolata, szem előtt tartva a kérdést, mennyire alkalmazható egy az egyben az igazságszolgáltatási környezet karakterisztikája Masztéma és a Sátán személyére.

Metódusát tekintve elemzi a Jubileumok Könyvét, a Pszeudo-Jubielumok Könyvét és néhány rabbinikus iratot (genesis Rabbah és Babilóniai Talmud), összevetve a lehetséges bibliai párhuzamokkal, egyaránt kiemelve a közös pontokat és az eltéréseket. Ehhez szükséges a szövegek szinkronikus és diakronikus elemzése, a benne szereplő kulcsfogalmak vizsgálata, és a bibliai egzegézis alkalmazása, adott esetben szövegkritikai megjegyzések említése.

Kulcsszavak: Masztéma, Sátán, parabiblikus iratok, Második Templom időszaka

MASTEMA – GOD’S JUSTICE WITHOUT MERCY

Sára Réka Kabai

Pázmány Péter Catholic University, Faculty of Theology

Abstract

The figure of Satan is well known from the Bible as tempter, and who mostly appears before the Lord as an accuser, a typical example being the biblical story of Job. The parabiblical literature and the Jewish tradition developed this idea further in the Second Temple period, when they began to give names and different functions to heavenly beings, and to distinguish between good and bad angels. In the texts of this period, we find the Prince Mastema, who shows very similar characteristics to Satan, and it is also interesting that in these texts we do not even meet Satan.

The present study examines the extent to which the two figures correspond to each other, the semantic relationship between them, their names, their radicals, their meanings, their functions, their roles and their position in the heavenly court and hierarchy. The focus of the study is on the relationship between justice and mercy, as indicated in the title, with a view to the question of the extent to which the characteristics of the justice environment can be applied in a one-to-one manner to the person of Mastema and Satan.

In terms of methodology, it analyses the Book of Jubilees with the Book of Pseudo-Jubilees and some rabbinic writings (Genesis Rabbah and Babylonian Talmud), comparing them with possible biblical parallels, highlighting both common points and differences. This requires a synchronic and diachronic analysis of the texts, an examination of the key concepts involved, and the application of biblical exegesis, with, where appropriate, critical commentary on the texts.

Keywords: Mastema, Satan, parabiblical literature, Second Temple Period

BEVEZETŐ

A Második Templom időszakának zsidó és rabbinikus irodalmában exponenciálisan megnő a természetfeletti lények és mennyei teremtmények névvel történő felruházása, valamint különböző konkrét funkcióval történő ellátása, mind pozitív, mind negatív oldalon. Ezek a szereplők nem statikusak, az eltérő szöveg helyeken megfigyelhető egyfajta fejlődés vagy változás a személyiségükben, bizonyos karaktervonások erősebb hangsúlyozása másokkal szemben. Ennek a folyamatnak az egyik – nem meglepő – eredménye, hogy a Bibliából ismert Sátán is csak egy névvé válik a sok közül, sőt, a Biblián kívüli iratokban csak kevésszer kerül említésre. A helyére különböző személyek lépnek, közülük a két legismertebb Béliál és Masztéma. Az utóbbi megha-

tározó szerepet tölt be a Jubileumok Könyvében, a Pszeudo Jubileumok Könyvében¹ és néhány rabbinikus iratban. Megjelenése sok hasonlóságot mutat a bibliai Sátán alakjával, különös tekintettel Jób könyvének keretelbeszélésére.

A SÁTÁN ÉS MASZTÉMA

Az összehasonlíthatóságnak kettős alapja van: az egyik a két alak azonos funkciója és szerepe a történetekben, a másik a két név közötti grammatikai kapcsolat.

Jób történetének keretelbeszélése a mennyei udvartartásban játszódik, ahol Isten bemutatja szolgálját, Jóbót, majd a Sátán előáll és megkérdőjelezi Jób igazságának és jóságának hitelességét és tisztaságát. Alapvető állítása szerint Jób istenfélelme haszon-elven alapul, nem a szív tisztaságán, és csak addig tart ki, amíg az Úr elhalmozza különböző földi adományokkal, egészséggel és jólléttel. Az Úr, aki ismeri Jóbót, belemegy a játékba, és teret enged a Sátánnak, hogy megkísértse és ezzel együtt próbára tegye őt. A keretelbeszélés dinamikája és nyelvezete egy bírósági tárgyalásra emlékeztet, ahol a vádló szerepét maga a Sátán tölti be. Az eredeti héber szó (*štn*)² vádlót, ellenfelet vagy ellenséget jelent, ez a szembenállás azonban nem egyszerű, hétköznapi konfliktusra utal, hanem egy magasabb szintet feltételez; az Isten ítélőszékét (Schreiber, 2019; Forsyth, 1987). Az Úr, aki ismeri az emberek gondolatait, aki a szívek és vesék vizsgálója, azonban nincs egyedül, jelen van mellette a mennyei udvartartás, mint egyfajta tanácsadó testület. Ennek szerves részét képezi a Sátán, aki magára véve a vádló szerepét, kifogásolni kezdi az Úr által elmondottakat a mennyei udvartartás színe előtt, közvetlenül Istent szólítva meg.

Ugyanezzel a magatartással és kapcsolati dinamikával találkozunk az Ószövetség más részein is (2 Sám 24,10; 1 Krón 21,1-17; Zak 3,1-5). A Zakariás könyvében található látomás szintén tárgyalóteremi környezetet idéz a mennyei udvartartás előtt, a Sátán jelenik meg a támadó ügyész szerepében, és az Úr angyala, mint védőügyvéd. Itt is találkozunk közvetlen dialógussal az Úr és a Sátán között, előbbi rendre utasítja az utóbbit, kijelentve, hogy Ő maga fogja megítélni Dávid házáat. A szerepkörök és hatalmi erőviszonyok tehát egyértelműen és tisztán ki vannak jelölve. A Sátán a mennyei udvartartás része, kiemelt szerepe van, közvetlen kapcsolata Istennel, aki beszélget vele, teret enged neki, azaz utasítja arra, hogy próbára tegye az embereket, de ezen cselekedeteknek szigorú kereteket szab, és mindig az Úré az utolsó szó (Forsyth, 1987). Megjelenése és cselekedetei egyszerre irányulnak az emberek ellen és az Isten igaz-

¹ Kutatók eltérő megnevezést használnak erre az iratra, hangsúlyozva, hogy a rendelkezésünkre álló töredékei alapján inkább azt tarthatjuk, hogy e mű a Jubileumok könyvétől független újraolvasása a Pentateuchus bizonyos történeteinek. Ők a 4Q225 megnevezést alkalmazzák. A jelen cikk által vizsgált rész átfedésben van a Jubileumok Könyvével, ezért a korábbi megnevezés kerül alkalmazásra.

² A héber idézetek szerkesztőségi kérésre hivatalos latin betűs átírással kerültek megadásra. Tekintettel arra, hogy a tanulmányban vizsgált kéziratok nem tartalmazzák a pontozást, csak a bibliai idézet, így ezen idézetet leszámítva a mássalhangzók egy-az-egyben kerültek átíráásra, beleértve a *mater lectionis*-okat is. A *š* és a *ś* esetében a ma használatos kiejtés szerinti mássalhangzó került átíráásra.

ságainak védelme mellett, így alakja nem gonosz az ószövetségi történetekben, akkor sem, ha sokszor piszkos munkát kell végeznie (Stokes, 2014).

Megvizsgálva a vele párhuzamosan megjelenő Masztéma alakját egyes kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy Masztéma a bibliai Sátán egy kidolgozottabb verziója (Dimant, 2011; Vanderkam, 1997; Martínez, 2002; Ruiten, 2007). Az összehasonlítás második alapjául szolgál a két név közötti szemantikai hasonlóság, szem előtt tartva, hogy a két név gyöke azonos (*štn* / *štm* l. HALOT 1316. szócikk és TDOT 14:73-77 szócikkeit). Masztéma (*mštmh*) azt jelenti héberül, hogy ellenségeskedés, gyűlölet, üldözés, mely szintén erős oppozíciót fogalmaz meg valakivel szemben. Azon bibliai hagyomány alapján, mely szerint a nevek meghatározzák az embert vagy teremtményt, kifejezve azok alapvető karakterisztikáját, az azonosság a két figura között adott.

A továbbiakban a korábban jelzett szövegek segítségével kerül sor a jellembeli és karakterbeli hasonlóságok bemutatására.

JUBILEUMOK KÖNYVE

A Jubileumok Könyve teljes egészében etióp nyelven maradt ránk, feltehetően a Kr.e. 150-160 között íródott, és Kis Genézisnek is nevezik. A név oka, hogy a Biblia első részét, a teremtéstörténetet írja le, egészen a Mózes és Isten közötti szövetségkötésig sajátos teológiai szempontból. Ezáltal hoz létre egy 49 fejezetből álló művet, melynek terjedelme is szimbolikus jelentéssel bír. Minden fejezet egy évhétnek felel meg. A 49. év, azaz a hetedik évhét fontos ünnep a zsidók számára, az elengedés és kiengesztelődés időszaka. A mellett gazdag angelológiával találkozunk, a mű elbeszélője a Jelenlét Angyala, aki lediktálja Mózesnek a történelmi eseményeket, bizonyos problematikus részek magyarázásával kommentálásával, vagy plusz események és szereplők betoldásával.

Az általunk vizsgált Masztéma is egy ilyen alak, aki a gonosz lelkek vezéréként jelenik meg, különleges, kiemelt szerepben egy zárt hierarchia tetején. Először a vízözön után találkozunk vele, ahol arra utasítja az erőit, a gonosz lelkeket, hogy menjenek és tegyék próbára az embereket, kísértsék őket, mert nagy az ő gonoszáguk (Jub 10,8). Ebből a parancsból az következik, hogy ezen angyalok célja nem az igazak elpusztítása, hanem a gonoszok megbüntetése – ami alapvetően Isten feladata és jogköre. Masztéma ebben az esetben az isteni igazságszolgáltatás végrehajtójaként jelenik meg és jár el (Lee 2023; Vanderkam 2017).

Második helyen Jób történetével párhuzamos jelenettel találkozunk, ahol a Jubileumok Könyvének szerzője Izsák feláldozásának okaként, pontosabban a próbatétel kiváltójaként a Ter 22 nyitómondatát (*wayehî 'aḥar haddeḥārîm hā'ellēh* – „ezek után a szavak/dolgok után”) magyarázza egy plusz esemény beiktatásával. Ahogy Jób keretelbeszélésében, itt is a mennyei udvartartásban játszódik a jelenet, az angyalok egymás között beszélgetnek Ábrahám Isten iránti hűségéről. Ebbe a beszélgetésbe lép be Masztéma és megkérdőjelezi az elmondottakat, kultikus alapon vádolva meg Áb-

rahámot. Állítása szerint Izsák születése után ünnepséget rendezett, de nem mutatott be egészen eléggő hálaáldozatot az Úrnak, a saját fiát az Isten elé helyezve. Azt javasolja az Úrnak, hogy kérje el tőle egyszülött fiát, hogy ezáltal tegye próbára, tényleg Isten-e a legfontosabb neki, és tényleg olyan hűséges-e minden téren, ahogy az Úr, és az angyalok állítják. Az Úr – ahogy Jób esetében is – teret enged a próbatételnek, miközben tudja, hogy Ábrahám hűséges hozzá. A szerző kiemeli, hogy Isten tudja ezt, ezzel azonban nem csak a próbatételről mond el valamit (annak feleslegességét és várható kimenetelét előre jelezve), hanem különbséget tesz az Úr és Masztéma között.

A történet azonos módon végződik, az utolsó pillanatban megjelenik a Jelenlét Angyala, és megállván Masztéma és Ábrahám előtt, megállítja a jelenetet, ezáltal Masztéma megszégyenül, Ábrahám hűsége pedig immáron mindenki előtt igazolást nyer, és bőséges áldásban részesül (vö. Xeravits 2010).

Az a tény, hogy Masztéma nem látja előre az eseményeket, nem ismeri Ábrahámot, és a történet során megszégyenül, kidomborítja végességét és alárendeltségét. Különleges szerepet tölt be a mennyei udvartartásban, annak része, hiszen megállhat Isten színe előtt és közvetlenül beszélhet vele (Dimant, 2011; Day, 2019), de hatalma az Isten által korlátozott, önállóan semmit sem tehet (Vanderkam, 2018). Ezáltal sosem kerül Istennel azonos rangra vagy hatalmi szintre, nem válik negatív ellenpólussá, sosem lesz Isten valódi ellensége, aki bármilyen szinten is veszélyt jelenthetne rá. Ebben az esetben a probléma az Úr Ábrahámnak adott leszármazási ígérete, melynek Izsákon keresztül kell megvalósulnia. A próbatétel ezt az ígéretet veszélyezteti. A Jubileumok Könyvének szerzője tehát Masztémát teszi meg a Teremtés könyvében Istennek tulajdonított, mélységesen nyugtalanító parancs valódi képviselőjévé (Vanderkam 2017).

Mózes és a fáraó történetének elbeszélésekor egyfelől Masztéma az, aki megpróbálja út közben megölni Mózeset – ellentétben a Biblia elbeszélésével, ahol a szöveg Istent jelöli meg. A másik cselekedet a fáraó és az egyiptomiak szívének megkeményítése, ahol ugyanennek a szereplő-cserének lehetünk tanúi. Elsődleges célja a választott nép elleni munkálkodás, de eközben nem tud kikerülni Isten akarata és irányítása alól, aki akkor használja fel, amikor szeretné.

Másik jellegzetes karaktervonása, mely szorosan kapcsolódik és következik a korábban leírtakból, a pusztító alakja. Az emberek ellen történő munkálkodás, a büntetés, a halálos próbák és események provokálása mind a „feladatköreihez” tartoznak. Ebből a perspektívából értelmezhető aktív szerepe a 10. csapás során, ahol ő maga az a pusztító angyal, aki végigjárja Egyiptom földjét és kiírt minden elsőszülöttet. Ez az egyik legsúlyosabb csapás, amit a Jubileumok könyvében nem Isten hajt végre, hanem Masztéma és az ő erői, melyet a szöveg maga nevez egyszer Masztéma erőinek, egyszer pedig az Úr angyalainak és erőinek (Carlson, 2021).

A csapások bosszúként jelennek meg Isten részéről a nép ellen elkövetett korábbi bántalmazásokért³, ezáltal Masztéma és a démoni erők pusztítása belesimul az isteni

³ Ez a gondolat jelenik meg a Bölcsesség Könyvének harmadik részében is (10 – 19), ahol a Kivonulás

igazságszolgáltatás gépezetébe (vö.: Vanderkam, 2017; Kugel, 2012). Esszenciális szerepet tölt be Isten tervében (Orlov, 2021), sokszor a piszkos munkát végezve el Isten helyett, de sosem fordul konkrétan Isten ellen (Hanneken, 2012). Saját meghatározása szerint Masztéma teljesíti Isten kozmikus igazságosságával kapcsolatos terveit, melynek hivatkozási alapja az, hogy az emberiség rendkívüli gonoszsága megfelelő ítélkezést igényel (Carlson, 2021). Cselekedetei által úgy jelenik meg, mint a *par excellence* ellenség (Dimant, 2011; Stuckenbruck, 2011) a választott néppel szemben, hiszen minden tette valaki ellen irányul, vagy valamilyen isteni terv megghiúsítására. Ez a magatartás és karakterisztika teszi a Sátán alakjának kidolgozottabb verziójává.

PSZEUDO-JUBILEUMOK KÖNYVE

Ez a mű a Qumráni könyvtár része és nagyon töredékes formában maradt ránk, azonban az általunk vizsgált témával kapcsolatban van mondanivalója. Masztéma úgy kerül említésre, mint az Ellenszegülés Fejedelme (*rs hmštmh*), azaz nem a konkrét nevével, hanem a funkciójával találkozunk (Xeravits, 2010). A szöveg által leírt esemény azonban nem hagy kétséget afelől, hogy ugyanarról a szereplőről van szó, mint a Jubileumok Könyvében. Izsák születése után mindenféle előzetes előkészítés nélkül, egyszerűen csak megjelenik az Úr színe előtt, és megvádolja Ábrahámot Izsák miatt/okán (*byšhq*). Pontos és részletes indoklásra itt nem kerül sor a vádlást illetően, sem hosszú dialógusra, csak a tények rövid közlésére, és a próbatétel fogalma (*nsh*) sem jelenik meg. A vád oka a vád maga, Izsák, ami csak később nyer értelmet.

Mind a qumráni közösségre, mind a Második Templom korabeli iratokra jellemző egyfajta erős dualizmus az isteni szféra benépesítésével párhuzamosan. A Bibliából ismert bukott angyalok, akik az emberek leányaival kötöttek házasságot, és ebből a frigyből különböző óriások születtek. Ők ebben az irodalomban nagy szerepet kapnak, belőlük lesznek a démonok, gonosz lelkek. Ők állnak szemben a mennyei udvartartással, az angyalokkal. A két csoport közötti oppozíció élességét mutatja a szövegben az a jelenet, amikor Izsák lehetséges halála felett a mennyei angyalok (*ml'ky qwdš*) sírnak, szomorúságukat kifejezve, az ellenszegülő, vagy fellázadt angyalok (*ml'ky hmštmh*) pedig kárörvendenek és örülnek. A két ellentétes oldalon álló csoport két ellentétes érzelmet és cselekvést végez, és egy adott esemény két ellentétes végkimenetelében reménykedik. Masztéma az ellenszegülő csoport vezetője, s ez által ő maga is sokkal gonoszabb, sötétebb karaktert kap, miközben fény derül a történet elején szereplő vád okára. A történet központi figurája Ábrahám helyett Izsák lesz, és a kulcskérdés többé már nem Ábrahám hűsége, hanem az Isten által megígért nemzetség létrejötte. Masztéma és a vele lévő angyalok örömeinek oka az, hogy Izsák „most el fog pusztulni” (ii 7–8). (Martínez, 2002)

története kerül elbeszélésre midrás-szerű elemekkel, 7 párhuzamos csodán keresztül, mely az egyiptomiak számára átok volt, az izraeliták számára azonban áldás.

Ezen fókuszeltolódás révén Masztéma célja itt a teljes választott nép kiirtása, mielőtt még az létrejönne. Ez a motiváció szöges ellentétben áll a Jubileumok Könyvével, ahol próbatételről, kísértésről esik szó, és Masztéma cselekedetei igazságszolgáltatásról, és az Istennek való alávetettségről, a vele való együttműködésről szólnak. Ezen töredékek alapján Masztéma egy velejéig gonosz alak, egy valóban negatív karakter, aki nem büntetni szeretne, hanem pusztítani és irtani. Az események drámai leírásából arra lehet következtetni, hogy nagyobb hatalma van, és valóban képes veszélyeztetni Isten terveinek beteljesülését, hiszen a szent angyalok állnak és sírnak Izsák felett, mind akik biztosak a bukásban. Isten azonban még ebben a szövegben is hatalmasabb, és a történet nem lesz halálos kimenetelű, ám a Bibliával ellentétben nem Ábrahám, hanem Izsák részesül áldásban, míg Masztéma ezúttal is megszegyenül, és a jelenet után távozik a színről, átadva helyét Beliálnak⁴.

RABBINIKUS IRATOK

Ezen iratok alapvetően magyarázatok, tanítások, kommentárok, azaz egy-egy bibliai történet kapcsán felmerülő problémára adnak magyarázatot saját meglátásaik és a már meglévő hagyomány, vagy rabbinikus iskola gondolatai szerint. Tekintettel arra, hogy a korábban elemzett szövegek Isten Ábrahámhoz intézett szavai elé tesznek be egy epizódot, nem meglepő, hogy több rabbinikus tanításban is ugyanezzel a beillesztéssel találkozunk. A kérdéses szövegrész ugyancsak az „ezek után a dolgok után” (*haddebārīm hā’ellēh*), melyre hasonló válaszokat adnak, az angyali karban történt beszélgetés említésével.

Genesis Rabbah szövegében az elmulasztott kultikus cselekedet vádja jelenik meg, ahol a szolgálatot teljesítő angyalok vetik Isten szemére, hogy „ez az Ábrahám örvendezett és mindenki mást is megörvendeztetett, de egy árva bikát vagy kost sem áldozott a Szentnek, Áldott Legyen!” (Gen Rab. 55:4).

Bár az idézett szakaszban Masztéma alakja nem jelenik meg konkrétan, de párhuzamos karaktervonások felfedezhetőek. Az angyalok Istennek teljesítenek szolgálatot, közvetlenül beszélgetnek vele, részei a mennyei udvartartásnak, ellentmondanak Istennek, és megvádolják Ábrahámot kultikus alapon. A vád oka, hogy szerintük az ősatyá az Úr elé helyezte saját fiát, azaz az angyalok az igazságot szeretnék helyreállítani. Érdekes, hogy *Genesis Rabbah* szövegében nem az angyalok javaslata Izsák feláldozása, hanem az Úr válaszában hangzik el: „Ha azt mondjuk neki, hogy fel kellene áldoznia a fiát, nem tagadná meg.” (Gen. Rab. 55:4)

Ez a fajta szembenállás és Istennel való perlekedés, bizonyos dolgok és tettek megkérdőjelezése az egész műben megfigyelhető, nem csak ebben az egyedi esetben. Ez pedig azt jelenti, hogy az angyalok feladatához tartozik, jellemükből fakad, hogy reagáljanak a földön történő dolgokra, mintegy kivéve részüket a földi kormányzásból,

⁴ Dimant (2011) meghatározása szerint míg Masztéma a *par excellence* Ellenség, addig Béliál a *par excellence* bűnös, aki félrevezeti Izraelt.

felhívva a figyelmet az esetleges igazságtalanságokra és elkövetett vétkekre (Carlson, 2021).⁵

A Babilóniai Talmudban hasonló elbeszéléssel találkozunk, azzal a különbséggel, hogy itt a Sátán áll Isten elé, hogy vádat emeljen Ábrahám ellen.

„Ez azt jelenti, hogy a Sátán szavai után, ahogy írva van: És a gyermek növekedett és körülmetélték, és Ábrahám nagy lakomát rendezett Izsák körülmetélésének napján (Gen 21,8). Sátán így szólt a Szenthez, Áldott Legyen a Neve: Mindenség Ura, ez az öreg ember, akivel kegyelmet gyakoroltál az anyaméh gyümölcsével százéves korában. Az egész ünnepségből, amelyet készített, egy árva galambot vagy gerlét sem vett, hogy bemutassa neked hála-áldozatul? Isten így szólt a Sátánhoz: Ábrahám csak Izsák okán rendezett ünnepséget? Ha azt mondanám neki: Áldozd fel a fiadat nekem, azonnal megölné. Rögtön ezután a vers után áll: És Isten próbára tette Ábrahámot.” (Sanhedrin 89b).

A Talmud szövege jól látható párhuzamokat mutat a Jubileumok és a Pszeudo-Jubileumok könyvével, noha az angyal, aki megáll Isten előtt, a Sátán – aki azonban Masztéma rabbinikus megfelelője (Bernstein, 2000). A mennyei udvartartás egy alakja közvetlenül szól az Úrhoz, és kultikus alapon vádolja a pátriárkát, megkérdőjelezve Isten iránti hűségét és igaz voltát.

A fenti példából is látható, hogy a rabbinikus iratok a próbatételt megelőző vádemelést egy semlegesebb környezetbe helyezik el, egy olyan alak vagy csoport szájába adva a szavakat, akik semlegesek vagy pozitívek (Bernstein, 2000). A legutóbb vizsgált szövegben a Sátán, előtte a szolgálatot teljesítő angyalok. Továbbá mindkét esetben a próbatétel gondolata Istentől származik, mintegy reakcióként az elhangzott vádakra. Az angyalokban nincs rossz szándék, funkciójuk az elkövetett vétkek jelzése Istennek. A konkrét ítélet, vagy annak végrehajtása már nem tartozik a hatáskörükbe.

KONKLÚZIÓ

A fent elemzett szövegek alapján elmondhatjuk, hogy a kísértő, pontosabban vádló alakja fontos szerepet tölt be Izrael történetében, mind a Bibliában, mind a parabiblikus iratokban. A Sátán és Masztéma is beszélő nevek, ebből fakadóan megjelennek általános fogalomként és konkrét személynévként is. A két alak közötti párhuzam és felcserélhetőség nem csak az azonos gyökből származik (*štn / štm*), hanem az általuk betöltött funkcióból is, mely elsődlegesen az Isten ellen elkövetett igazságtalanság észrevétele és azonnali jelzése az Úr felé, a vádló szerepkörébe helyezkedve. Elsődlegesen az ember ellen irányulnak, de alapvető céljuk nem a pusztítás, hanem a tisztítás, belesimulva Isten terveibe. Bizonyos szövegek eltérnek ettől a középvonaltól, de sosem hagyják, hogy túlnőjenek szerepkörükön és valóban veszélyeztessék Isten hatalmát vagy tervét.

⁵ A rabbinikus irodalomban található angelológiával kapcsolatban részletesebben I. Rosen-Zvi, *Demonic Desires*; and Sara Ronis, “‘Do Not Go Out Alone at Night’: Law and Demonic Discourse in the Babylonian Talmud” (Ph.D. diss., Yale University, 2015).

Kapcsolattartó szerző:
 Kabai Sára Réka
 Pázmány Péter Katolikus Egyetem
 Hittudományi Kar
 1053 Budapest
 Veres Pálné u. 24.
 szkunk293@gmail.com

Corresponding author:
 Sára Réka Kabai
 Faculty of Theology
 Pázmány Péter Catholic University
 Veres Pálné str 24.
 1053 Budapest, Hungary
 szkunk293@gmail.com

Hivatkozás: Kabai, S. R. (2024). Masztéma – isteni igazságosság irgalom nélkül. *Deliberationes*, 17(1), 65–74.

IRODALOMJEGYZÉK

- Bernstein, M. J. (2000). Angels at the Aqedah: A Study in the Development of a Midrashic Motif. *Dead Sea Discoveries*, 7(3), 263–291. <http://www.jstor.org/stable/4193166>.
- Carlson, R. (2021). Provocateurs, Examiners, and Fools: Divine Opponents to the Aqedah in Early Judaism. *The Catholic Biblical Quarterly*, 83(3), 373–389. <https://doi.org/10.1353/cbq.2021.0080>.
- Dimant, D. (2011). *Between Qumran Sectarian And Non-Sectarian Texts: The Case Of Belial And Mastema*. In *The Dead Sea Scrolls and Contemporary Culture*. Leiden, The Netherlands: Brill. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004185937.i-770.73>.
- Forsyth, N. (1987). *The Old Enemy: Satan and the Combat Myth*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctv10vm220>.
- Hanneken, T. R. (2012). *The Subversion of the Apocalypses in the Book of Jubilees*. Society of Biblical Literature. <https://doi.org/10.2307/j.ctt32c027>.
- Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament (HALOT)
- Kugel, J. L. (02 Mar. 2012). *A Walk through Jubilees*. Leiden, The Netherlands: Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004221109>
- L. Day, P. (09 Apr. 2019). *An Adversary in Heaven*. Leiden, The Netherlands: Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004387225>.
- Lee, S. (2023). Understanding the Abyssal Forces in the Fifth Trumpet Judgment (Rev. 9.1–12) in Light of the Demonology of Jubilees. *Journal for the Study of the New Testament*, 45(4), 451–474. <https://doi.org/10.1177/0142064X231166058>.
- Martínez, G. F. (2002). *The Sacrifice of Isaac in 4Q225*. In *The Sacrifice Of Isaac*. Leiden, The Netherlands: Brill. https://doi.org/10.1163/9789004497320_008
- Orlov, A. (2021). *Demons of Change: Antagonism and Apotheosis in Jewish and Christian Apocalypticism*, State University of New York Press.

- Rosen-Zvi (2015). *Demonic Desires; and Sara Ronis, “Do Not Go Out Alone at Night’: Law and Demonic Discourse in the Babylonian Talmud”*. Ph.D. diss., Yale University. <https://www.proquest.com/openview/9d705064c9cb108b97147e1c749f3f19/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750>
- Ruiten, J. V. (2007). Angels and Demons in the Book of Jubilees. In F. V. Reiterer, T. Nicklas, & K. Schöpflin (Eds.), *Angels: The Concept of Celestial Beings – Origins, Development and Reception* (pp. 585-609). (Deuterocanonical and Cognate Literature Yearbook (DCLY)). De Gruyter Mouton.
- Schreiber, S. (2019). Satan and related figures. In Loren T. Stuckenbruck, Daniel M. Gurtner (eds.): *T&T Clark Encyclopedia of Second Temple Judaism*, (pp.710-711). New York, NY: Bloomsbury, S.
- Stokes, R. E. (2014). Satan, Yhwh’s Executioner. *Journal of Biblical Literature*, 133(2), 251–270. <https://doi.org/10.15699/jbibllite.133.2.251>.
- Stuckenbruck, L. T. (2011). Satan and Demons and Jesus Tradition In Keith, C., Hurtado, L. W. (Eds.) *Jesus among Friends and Enemies: A Historical and Literary Introduction to Jesus in the Gospels*.
- The Theological Dictionary of the Old Testament (TDOT)
- Vanderkam, J. C. (1997). *The Aqedah, Jubilees, and PseudoJubilees. In The Quest for Context and Meaning*. Leiden, The Netherlands: Brill. https://doi.org/10.1163/9789004497672_019
- Vanderkam, J. C. (2017). *Mastema in the Qumran Literature and the Book of Jubilees. In Sibyls, Scriptures, and Scrolls*. Leiden, The Netherlands: Brill. https://doi.org/10.1163/9789004324749_071.
- VanderKam, J. C. (2018). Jubilees: A Commentary in Two Volumes (S. W. Crawford, Ed.). 1517 Media. <https://doi.org/10.2307/j.ctt21c4sk7>
- Xevarits, G. (2010). *Izsák megkötözése Történet és hatástörténet*. Sapientia Főiskola – L’Harmattan. Budapest.